İbn Haldun Çalışmaları Dergisi / *Journal of Ibn Haldun Studies*
11 (Arabuluculuğun Geleceği III Sempozyumu Özel Sayısı) 2026, 35-51
Araştırma Makalesi / *Research Article* DOI: 10.36657/ihcd.2026.156

Birleşmiş Milletler Etkin Arabuluculuk Rehberi'nin Uluslararası Kamu Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi*

An Assessment of the UN Guide to Effective Mediation from the Perspective of International Public Law

Sezercan Bektaş
Sakarya Üniversitesi, Türkiye
sezercanbektas@sakarya.edu.tr

Geliş Tarihi: 21 Temmuz 2026 Kabul Tarihi: 24 Ağustos 2026 Yayın Tarihi: 27 Ekim 2026

Öz: Uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü, Birleşmiş Milletler (BM) Şartı'nın 2/3. maddesiyle devletlere yüklenen temel bir yükümlülüktür ve Şart'ın 33. maddesi arabuluculuğu bu yükümlülüğün ifasına elverişli araçlar arasında saymıştır. Çatışmaların karmaşıklaşması ve BM'nin barışı inşa faaliyetlerinin genişlemesi, arabuluculuğun kurumsallaşması ihtiyacını doğurmuş, bu ihtiyacın ürünü olarak BM Arabuluculuk Destek Birimi'nce hazırlanan Birleşmiş Milletler Etkin Arabuluculuk Rehberi 2012 yılında yayımlanmıştır. Bu çalışmada Rehber'in, barışçıl çözüm yükümlülüğünü somutlaştıran bir esnek hukuk (soft law) aracı olarak mahiyeti ve ihtiva ettiği ilkelerin uygulanabilirliği irdelenmektedir. Çalışmada önce BM Şartı, Dostane İlişkiler Bildirisi ve Manila Bildirisi çerçevesinde yükümlülüğün muhtevası ortaya konulmakta, ardından esnek hukuk teorisi ışığında Rehber'in hukuki statüsü değerlendirilmekte, nihayet tarafların rızası, tarafsızlık, kapsayıcılık ve ulusal sahiplenme ilkelerinin normatif yansımaları analiz edilmektedir. Sonuçta Rehber'in barışçıl çözüm yükümlülüğünü kurumsal düzlemde içkin hale getiren ve arabuluculuğu profesyonelleştiren bir belge olduğu tespit edilmekte, ilkeler arası hiyerarşik belirsizliklerin giderilmesine yönelik öneriler sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Birleşmiş Milletler Etkin Arabuluculuk Rehberi, Barışçıl Çözüm Yükümlülüğü, Esnek Hukuk Kuralları (Soft Law), BM Siyasi ve Barışın İnşası İşleri Departmanı, BM Arabuluculuk Destek Birimi

Abstract: *The peaceful settlement of disputes is a fundamental obligation imposed on states by Article 2, paragraph 3, of the Charter of the United Nations (UN), and Article 33 of the Charter lists mediation among the means suitable for fulfilling this obligation. The increasing complexity of conflicts and the expansion of the UN's peacebuilding activities have created a need for the institutionalization of mediation; as a result of this need, the United Nations Guide to Effective Mediation, prepared by the UN Mediation Support Unit, was published in 2012. This study*

ORC-ID: S. Bektaş 0000-0001-7395-5375

* Bu makale, 17-19 Nisan 2026 tarihinde gerçekleştirilen Arabuluculuğun Geleceği III Sempozyumunda sunulan bildiriye dayanılarak hazırlanmıştır.

examines the nature of the Guide as a "soft law" instrument that gives concrete form to the obligation to seek peaceful solutions, as well as the applicability of the principles it contains. The study first outlines the content of this obligation within the framework of the UN Charter, the Declaration on Friendly Relations, and the Manila Declaration; it then evaluates the legal status of the Guide in light of soft law theory; and finally, it analyzes the normative implications of the principles of consent of the parties, impartiality, inclusivity, and national ownership. Ultimately, the study concludes that the Guidelines are a document that institutionalizes the obligation to seek peaceful solutions and professionalizes mediation, and it offers recommendations aimed at resolving hierarchical ambiguities among the principles.

Keywords: *United Nations Guide to Effective Mediation, Obligation to Seek a Peaceful Solution, Soft Law, UN Department of Political and Peacebuilding Affairs, UN Mediation Support Unit*

1. Giriş

Uluslararası hukukun yirminci yüzyılda geçirdiği en köklü dönüşüm, kuvvet kullanımının yasaklanması ve bu yasağın tabii uzantısı olarak uyuşmazlıkların barışçıl çözümünün temel bir ilke haline gelmesidir. BM Şartı'nın 2/3. maddesi tüm üyelerin uluslararası uyuşmazlıklarını, uluslararası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye düşürmeyecek biçimde barışçıl yollarla çözmeleri temel bir yükümlülük olarak kaleme almıştır. Şart'ın 33. maddesi ise bu yükümlülüğün ifasına elverişli yöntemler arasında arabuluculuğu açıkça zikretmektedir. Arabuluculuk, üçüncü bir tarafın uyuşmazlığın taraflarına, onların rızasıyla, karşılıklı olarak kabul edilebilir anlaşmalara varmalarında yardımcı olduğu bir süreçtir ve etkinliği devletlerarası ve devlet içi çatışmalarda kanıtlanmıştır (United Nations, 2012; Pazarcı, 2020).

Yirminci yüzyılın sonlarından itibaren çatışmaların yapısındaki değişim, arabuluculuğun çehresini de değiştirmiştir. Devlet içi çatışmaların uluslararası barış ve güvenliğe tehdit olarak tanınması ve arabuluculuk alanının giderek kalabalıklaşması, bu faaliyetin mesleki bir disipline kavuşturulması ihtiyacını gündeme getirmiştir (Lanz ve Gasser, 2013; UN, 2012). Bu ihtiyacın kurumsal karşılığı, BM Genel Kurulu'nda kabul edilen A/RES/65/283 sayılı ve 28 Temmuz 2011 tarihli *"Uyuşmazlıkların Barışçıl Bir Şekilde Çözümlenmesinde, Çatışmaların Önlenmesinde ve Giderilmesinde Arabuluculuğun Rolünün Güçlendirilmesi"* başlıklı rezolüsyonu doğrultusunda Genel Sekreter tarafından hazırlanan ve 25 Haziran 2012 tarihli A/66/811 sayılı raporun ekinde yayımlanan Birleşmiş Milletler Etkin Arabuluculuk Rehberi (bundan sonra "Rehber" olarak anılacaktır) olmuştur (Holper ve Kirchhoff, 2020, s. 387). BM Siyasi ve Barışın İnşası İşleri Departmanı (Department of Political and Peacebuilding Affairs-DPPA) çatısı altındaki Arabuluculuk Destek Birimi'nin çalışmalarıyla şekillenen belge, üye devletlerden kadın gruplarına ve akademik çevrelere uzanan geniş bir katkı kümesinin ürünüdür (UN, 2012).

Rehber bağlayıcı bir uluslararası andlaşma değildir. Buna karşılık literatürde barış arabuluculuğunun "usuli esnek hukuku" (procedural soft law) olarak nitelendirilen bu metin, alanın mesleki teamüllerini derleyip keskinleştiren en kapsamlı normatif kodifikasyon kabul edilmektedir (Holper ve Kirchhoff, 2020). Metinde sistematize edilen sekiz ilke (hazırlıklı olma, tarafların rızası, tarafsızlık, kapsayıcılık, ulusal sahiplenme, uluslararası hukuk ve normatif çerçeveler, eşgüdüm ve nitelikli barış anlaşmaları) yalnızca BM görevlileri için değil, bölgesel örgütler ve diğer arabuluculuk aktörleri bakımından da bir davranış ölçütüne dönüşmüştür (UN, 2012). Ne var ki Rehber, içerdiği ilkeler arasında herhangi bir öncelik sıralaması kurmamıştır ve bu suskunluk, arabuluculuğun uluslararası hukukun üstünlüğünü tahkim eden bir usuli çerçeve mi, yoksa güç dengelerini yönetmeye matuf teknik bir süreç mi olduğu yönündeki tartışmaları alevlendirmiştir (Holper ve Kirchhoff, 2020).

Bu çalışmanın amacı, Rehber'in uluslararası kamu hukukundaki konumunu esnek hukuk teorisi çerçevesinde tespit etmek ve temel ilkelerinin normatif yansımalarını eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutmaktır. Birinci bölümde barışçıl çözüm yükümlülüğünün muhtevası ve arabuluculuğun bu rejim içindeki yeri, ikinci bölümde Rehber'in hukuki statüsü, üçüncü bölümde ise ilkelerin uygulamada doğurduğu sonuçlar ele alınmakta, sonuç kısmında normatif öneriler geliştirilmektedir. Çalışma, tarafımızca daha önce İbn Haldun Üniversitesi'nde Arabuluculuğun Geleceği III Sempozyumu'nda bildiri özeti olarak sunulan değerlendirmelerin (Bektaş, 2026, ss. 85-89) genişletilmiş halidir.

2. Uyuşmazlıkların Barışçıl Çözümü İlkesi ve Arabuluculuğun Bu İlke İçerisindeki Yeri

2.1. BM Şartı Çerçevesinde Uyuşmazlıkların Barışçıl Çözümü İlkesinin Muhtevası

Barışçıl çözüm yükümlülüğü, çağdaş uluslararası hukukun kurucu ilkelerindendir. BM Şartı'nın 2/3. maddesindeki temel ilke ve 2/4. maddedeki kuvvet kullanma yasağının tabii sonucu ve tamamlayıcısıdır (Pazarcı, 2020, 5; Mohamed, 2024). Literatürde vurgulandığı üzere, kuvvet kullanma yasağı modern uluslararası hukukta çığır açan bir yenilik olmuş ve Şart'ın 2/3. maddesi, uyuşmazlıkların ancak barışçıl yollarla çözülebileceğini bu yeniliğin olmazsa olmaz unsuru olarak tesis etmiştir (Eren, 2014). Şart'ın VI. Bölümü bu soyut yükümlülüğü usul hükümleriyle somutlaştırır (Eren, 2014). Bölümün ilk maddesi olan Şart'ın 33. maddesine göre, devamı uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye düşürebilecek bir uyuşmazlığın tarafları, her şeyden önce görüşme, soruşturma, arabuluculuk, uzlaştırma, hakemlik, yargısal çözüm, bölgesel kuruluşlara başvurma veya kendi seçecekleri başka barışçıl yollarla çözüm arayacaklardır. Üçüncü tarafların uyuşmazlık

çözümüne katılımının hukuki dayanağı bu maddedir (Kłos, 2020). Arabuluculuğun kodifikasyon geçmişi ise daha eskidir. 1899 ve 1907 tarihli Lahey Sözleşmeleri, dostça girişim ve arabuluculuğu barışçıl çözümün ilk çok taraflı çerçevesi içinde düzenlemiştir (Meray, 1965; Kłos, 2020).

Uyuşmazlıkların barışçıl çözüm yöntemine ilişkin temel ilkenin hukuki niteliği hususunda iki görüş literatürde yer almaktadır. Kuvvet merkezli görüşe göre devletler kuvvete başvurmadıkça BM Şartı'nın 2/3. maddesi gereğini yerine getirmiş sayılır. Barış merkezli görüş ise Şart'ın 33. maddesine ağırlık vererek taraflara aktif bir çözüm arama çabası yükler (Tuffuor ve diğerleri, 2024). Kanaatimizce ikinci görüş Şart'ın hem lafzına hem amacına daha uygundur. Zira 33. maddenin ifadesi salt bir kaçınma değil, iyi niyetle çözüm arama yönünde pozitif bir davranış yükümlülüğü öngörmektedir. Nitekim Şart'ın 2/3 ve 33/1 madde hükümlerinin, ahde vefa ve iyi niyet ilkeleriyle birlikte devletleri barışçıl çözüme açıkça yükümlü kıldığı kabul edilmektedir (Tuffuor ve diğerleri, 2024). Bununla birlikte söz konusu olan bir sonuç yükümlülüğü değildir. Taraflar çözüm bulmakla değil, çözüm için samimiyetle çaba göstermekle mükelleftir. Uyuşmazlığın bu yollarla çözülememesi halinde meselenin Güvenlik Konseyi'ne götürülmesi gereği (md. 37/1), süreci kesintisiz biçimde barışçıl mecrada tutar (Eren, 2014).

2.2. 1970 Tarihli Dostane İlişkiler Bildirisi ve 1982 Tarihli Manila Bildirisi

BM Genel Kurulu'nun 2625 (XXV) sayılı rezolüsyonu ile kabul edilen 1970 tarihli Dostane İlişkiler Bildirisi, yükümlülüğün muhtevasını geliştiren kapsamlı bir metindir. Bildiri, devletlerin uyuşmazlıklarının erken ve adil çözümünü kendi seçecekleri barışçıl yollarla arayacaklarını hükme bağlamıştır (United Nations General Assembly, 1970; Mohamed, 2024). Bu bildirinin asıl önemi, Genel Kurul rezolüsyonlarının tavsiye niteliğine rağmen içerdiği ilkelerin örf ve âdet hukuku değeri kazanmış olmasındadır. Uluslararası Adalet Divanı, 1986 tarihli Nikaragua'da ve Nikaragua'ya Karşı Askeri ve Yarı Askeri Faaliyetler (ya da Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua) Kararı'nda, Bildiri'de ifadesini bulan ilkelerin örf ve âdet hukukunu yansıttığını teyit etmiştir (*Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua,* 1986; Tuffuor ve diğerleri, 2024, ss. 61-62).

BM Genel Kurul'nun A/RES/37/10 sayılı rezolüsyonu ile kabul edilen 1982 tarihli Manila Bildirisi ise barışçıl çözüme hasredilmiş özel bir metindir. Bağlantısızlar hareketinin (Mısır, Endonezya, Meksika, Nijerya, Filipinler, Romanya, Sierra Leone ve Tunus) girişimiyle hazırlanan ve BM Şartı Özel Komitesi'nin çalışmalarının ürünü olan Bildiri (Roucounas, 2008), ön sözünde BM Şartı'nın iki temel ilkesini, barışçıl çözüm yükümlülüğü ile kuvvet kullanmaktan kaçınma yükümlülüğünü yeniden teyit etmektedir (Roucounas, 2008).

Bildiri'nin I. Bölümü, aralarında arabuluculuğun ve dostça girişimin de bulunduğu çözüm yollarını tahdidi olmayan bir liste halinde saymakta ve kuvvet içeren her türlü yöntemi dışlamaktadır (Roucounas, 2008). Metin ayrıca çözülemeyen uyuşmazlıkların Güvenlik Konseyi'ne sunulması gereğini hatırlatmakta ve devletleri Uluslararası Adalet Divanı'nın zorunlu yargı yetkisini tanımaya davet etmektedir (Roucounas, 2008).

Her iki bildirinin ortak paydası, uyuşmazlık çözüm yönteminin seçimine ilişkin serbestisidir (Roucounas, 2008). Yükümlülük belirli bir yöntemin seçilmesine değil, seçilen yöntemin barışçıl olmasına ve çözüm arayışının iyiniyetle sürdürülmesine ilişkindir. Egemen eşitliğin usul alanındaki yansıması olan bu serbesti, aynı zamanda yükümlülüğün içeriksel zayıflığının da kaynağıdır. Devletler bir yöntemi seçme yönünde zorlanamadıkları için yükümlülüğün işlerliği büyük ölçüde siyasi iradeye bırakılmıştır. İşte bu noktada, çözüm yöntemlerinden birinin, arabuluculuğun, nasıl icra edileceğine ilişkin standartların geliştirilmesi hukuki bir anlam kazanmaktadır. Yöntem seçimindeki serbesti korunurken, seçilen yöntemin icrasına ölçü getirilmesi yükümlülüğün içinin doldurulmasına hizmet eder.

2.3. Arabuluculuğun Barışçıl Çözüm Yöntemleri Arasındaki Konumu

BM Şart'ın 33. maddesinde sayılan yöntemler, diplomatik ve hukuksal yöntemler olarak tasnif edilir (Meray, 1965; Aksar, 2019). Hakemlik ve yargısal çözümde uyuşmazlık, tarafsız bir yargı merciinin uluslararası hukuka dayanan bağlayıcı kararıyla sona erer (Bercovitch ve Jackson, 2009). Diplomatik yöntemlerde ise çözüm tarafların iradesine bağlı kalır. Arabuluculuk, bu yöntemler içinde üçüncü tarafın en etkin rol üstlendiği yöntemdir. Dostça girişimde üçüncü kişi taraflar arasında yeni bir görüşme zemini oluşturmakla yetinirken (Eren, 2014), arabulucu müzakerelere bizzat katılır ve çözüm önerileri sunabilir (Mohamed, 2024). Literatürdeki yaygın tanıma göre arabuluculuk, kabul edilebilir, tarafsız ve otoriter karar gücünden yoksun bir üçüncü kişinin, çekişen taraflara karşılıklı olarak kabul edilebilir çözümlerine gönüllü biçimde ulaşmalarında yardım ettiği süreçtir (Bercovitch ve Jackson, 2009). Rehber'in tanımı da aynı öze dayanmaktadır (UN, 2012).

Arabuluculuğun devletlerce tercih edilmesinin başlıca sebebi, egemenlik hassasiyetleriyle bağdaşan esnekliğidir. Taraflar süreç üzerindeki denetimlerini korur ve kendilerine dayatılan bir çözümle karşılaşmazlar. Yöntem, devletlerarası uyuşmazlıklardan devlet içindeki çatışmalara ve devletlerin taraf olduğu özel hukuk nitelikli uyuşmazlıklara kadar geniş bir alanda uygulanmaktadır. Bununla birlikte arabuluculuğun etkinliği güç ilişkilerinden bağımsız değildir. Uluslararası güç dağılımındaki eşitsizlik, büyük güçlerin barışçıl çözüm mekanizmalarını zaman zaman göz ardı etmesine yol açmaktadır (Zaman, 2020). Bu gerçek, arabuluculuğun hukuki çerçevesini güçlendirmeye yönelik kurumsal çabaların değerini bir kat daha artırır.

3. Rehber'in Hukuki Statüsü: Hazırlanma Süreci ve Esnek Hukuk Niteliği

3.1. Kurumsal Bağlam ve Hazırlanma Süreci

BM Genel Sekreteri'nin dostça girişim ve arabuluculuk rolleri BM Şart'ından kaynaklanır ve örgütün kuruluşundan bu yana süregelen uygulamayla gelişmiştir. Genel Sekreter bu rolleri kendi inisiyatifiyle, tarafların talebiyle yahut Güvenlik Konseyi veya Genel Kurul'un istemiyle üstlenebilir ve kendi adına özel temsilciler görevlendirebilir (Gashparova, 2023; Kłos, 2020). Myanmarlı diplomat ve BM'nin üçüncü Genel Sekreteri U Thant'ın 1962 Küba füze krizindeki arabuluculuğu ve 1970'te Bahreyn'in statüsüne ilişkin dostça girişim ve Peru'lu diplomat ve BM'nin beşinci Genel Sekreteri Perez de Cuellar'ın İran-Irak Savaşı'nı sona erdirmeye yönelik arabuluculuğu, bu birikimin seçkin örnekleridir (Gashparova, 2023).

Bu birikimin kurumsal yapıya kavuşması esas itibarıyla yirmi birinci yüzyılın eseridir. BM'nin arabuluculuk faaliyeti bugün üç alanda yürütülmektedir. Bunlar, DPPA yönetiminde Genel Sekreter eliyle yürütülen siyasi arabuluculuk, UNCITRAL bünyesindeki ticari çalışmalar ve BM'nin kendi içindeki uyuşmazlıklara bakan ombudsman hizmetleridir. (Kłos, 2020). Barış arabuluculuğu bakımından, 2019 yılında Siyasi İşler Departmanı (the Department for Political Affairs-DPA) ile Barışı İnşa Destek Ofisi'nin (the Peacebuilding Support Office-PBSO) birleşmesiyle kurulan DPPA, BM Genel Sekreteri A. Guterres tarafından Eylül 2017'de oluşturulan Arabuluculuk Yüksek Düzeyli Danışma Kurulu'na (the High-Level Advisory Board on Mediation-HLAB) destek vermekte (Kłos, 2020), 2010 yılında kurulan Arabuluculuğun Dostları Grubu (the Group of Friends of Mediation) ise arabuluculuk konusundaki farkındalığı pekiştirmek, arabuluculuk alanında görev alan personel sayısını artırmak ve bu personeli güçlendirmek, arabuluculukla ilgili bilgileri toplamak ve yaygınlaştırmak, ayrıca kadınların katılımını güçlendirmek amaçlarını taşımaktadır. (Kłos, 2020). BM arabuluculuğunun özel destek birimleri, uzmanlaşmış rehber belgeler ve ayrıntılı uygulamalarla yıllar içinde profesyonelleştiği, güncel literatürde açıkça kabul edilmektedir (Hellmüller ve Wählisch, 2022).

Rehber günümüzde bu profesyonelleşmenin normatif bakımdan en gelişmiş halini ifade eder. Genel Kurul'un 65/283 sayılı rezolüsyonu arabuluculuğa başvurunun arttığını tespit etmiş ve Genel Sekreter'den, geçmiş süreçlerden çıkarılan dersleri de gözeterek daha etkin arabuluculuk için bir rehber geliştirmesini istemiştir (UN, 2012). Rehber'i ek olarak içeren Rapor 13 Eylül 2012'de üye devletlere sunulmuş, Genel Kurul A/RES/66/291 sayılı kararıyla kabul etmiştir (Holper ve Kirchhoff, 2020). Önceki Dönem BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon'un sunuşunda vurguladığı üzere, en iyi niyetle başlatılmış olsalar dahi plansız ve eşgüdümsüz girişimler kalıcı barışa hizmet etmez (UN, 2012). Rehber bu teşhisten

hareketle üç meseleye odaklanır. Bunlar, arabuluculuğa daha profesyonel bir yaklaşım, kalabalıklaşan alanda eşgüdüm ve süreçlerin daha kapsayıcı kılınmasıdır. (UN, 2012). Rehber bu esasları açıklamakta, arabulucunun karşılaşacağı ikilemleri göstermekte ve yol gösterici tavsiyeler sunmaktadır (UN, 2012).

3.2. Rehberin Esnek Hukuk (Soft Law) Niteliği

Esnek hukuk, hukuki bağlayıcılıktan yoksun olmakla birlikte davranışları yönlendiren ve zamanla bağlayıcı kuralların oluşumuna zemin hazırlayabilen belgeleri ifade eder (Dost, 2019). Rehber de bu çerçevede değerlendirilmelidir. Başka bir ifade ile Rehber, 1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi anlamında bir andlaşma değildir. Böylece devletler bakımından bağlayıcı bir yükümlülük doğurmaz ve ihlali uluslararası sorumluluğa da yol açmaz. Rehberin, normatif bakımdan tavsiye niteliğinde olan BM Genel Kurul Rezolüsyonu olarak kabul edilmesi de üye devletlerin ona akdi bir nitelik kazandırma iradesi taşımadıklarının delilidir (Holper ve Kirchhoff, 2020).

Bununla birlikte normatif bağlayıcılığın yokluğu, normatif etkinin yokluğu manasına gelmemektedir. Rehber, barış arabuluculuğunun en çok tartışılan ve en kapsamlı normatif kodifikasyonu olarak nitelendirilmekte, ilkelerindeki yüksek normatif ayrıştırma düzeyinin, geleneksel olarak esnekliğe yaslanan bu alanda kayda değer bir paradigma değişimi yarattığı kabul edilmektedir (Holper ve Kirchhoff, 2020). Rehberin içeriği, uygulamaya usul kuralları ile iyi uygulamalara dayanan tavsiyeler arasında bir noktada durur. Rehberi barış arabuluculuğunun usuli esnek hukuku olarak tanımlayan nitelendirme (Holper ve Kirchhoff, 2020) kanaatimizce isabetlidir. Zira Rehber maddi hukuk kuralı koymamakta fakat BM Şartı'nın 33. maddesinde yalnızca ismen anılan arabuluculuk yönteminin içeriğini doldurmakta ve Şart'ın 2/3 maddesindeki yükümlülüğün ifa biçimine ölçülebilir standartlar getirmektedir.

Esnek hukukun karakteristik etki biçimi, ihlale gösterilen tepkide okunur. Rehber ilkelerinin göz ardı edilmesi hukuki yaptırım doğurmaz fakat görünür bir ihlal, mesleki camiada gerekçelendirme ihtiyacı yaratır ve iş birliğini zorlaştırabilir. Örneğin Suriye barış sürecine ilişkin yapılan değerlendirmelerde BM arabulucuları Annan ve Brahimi'nin tümüyle tarafsız algılanmadığının ve kapsayıcılığın her aşamada eksik kaldığının açıkça kaydedilmesi, bu ilkelerin bir değerlendirme ölçütü olarak ne denli yerleştiğini gösterir (Holper ve Kirchhoff, 2020). Rehber, ihlali cezalandırılan bir kural gibi işlememekte fakat arabuluculuğun meşruiyetinin tartıldığı bir mihenk taşı işlevi görmektedir. Normatif çekim gücünün bir diğer göstergesi BM dışındaki kabuldür. AGİT gibi örgütler Rehber'i kendi normatif çerçevelerine aktarmış (Holper ve Kirchhoff, 2020), Afrika Birliği ve Avrupa Birliği

Dış Eylem Servisi'nin rehber belgeleri de aynı yaklaşımı izlemiştir (Hellmüller, 2024). Halen BM, arabuluculuk için ortak kurallar geliştirebilecek yegâne kurum olma vasfını korumaktadır ve bu vasıf, normatif çoğulculuğun arttığı bir dünyada daha da değerlenmektedir (Hellmüller ve Wählisch, 2022).

3.3. Rehberin İşlevleri: Eşgüdüm, Profesyonelleşme ve Kurumsallaşma Tartışması

Rehber'i doğuran saiklerin başında alanın kalabalıklaşması gelir. Şöyle ki Soğuk Savaş sonrasında çok sayıda devlet, örgüt ve hükümet dışı kuruluş mevcut uyuşmazlıklarda arabulucu olarak sahneye çıkmış, arabulucular arasındaki rekabet barış süreçlerini tehlikeye sokmuştur (Lanz ve Gasser, 2013). Bu rekabeti besleyen üç etken tespit edilebilir. Bunlar, devletler arasındaki çıkar çatışmaları, örtüşen yetki alanları ve uluslararası siyasetin normatif temeline ilişkin görüş ayrılıklarıdır (Lanz ve Gasser, 2013). Rehber'in eşgüdüm esası bu riske verilmiş önemli bir cevaptır. Rehber, tercihen tek kurumdan bir baş arabulucu öngörmekte ve tarafların süreçler arasında kendilerine en elverişli mercii arama eğilimini asgariye indirmeyi hedeflemektedir (UN, 2012). Literatürde bu tür normların, barış süreçlerinin yol açtığı eşgüdüm sorunlarını çözerek işlem maliyetlerini azalttığı ifade edilmektedir (Holper ve Kirchhoff, 2020).

İkinci işlev profesyonelleşmedir. Rehber'e göre arabuluculuk uzmanlaşmış bir faaliyettir ve geçici diplomatik girişimler dizisi değil, esnek fakat yapılandırılmış bir çabadır (UN, 2012). Hazırlıklı olma esası, arabulucunun bilgi ve becerisini uzman bir ekiple ve kurumsal destekle birleştirir (UN, 2012). Bu esaslar, arabuluculuğu yüksek profilli bir şahsiyetin atanmasından ibaret gören anlayıştan uzmanlık temelli bir faaliyet anlayışına geçişi simgeler (UN, 2012).

Literatürde bu standartlaşma düzeyini yetersiz bulan görüşler de vardır. Bir görüşe göre yargısal mekanizmalar yüz yılı aşkın süredir kurumsallaşmışken arabuluculuk halen organik ve sistemsiz biçimde gelişmektedir. Makul bir standartlaşmaya ancak daimî ve bağımsız bir kurum eliyle erişilebilir (Gashparova, 2023). Kanaatimizce bu merkezileştirme önerisi, yöntemin en güçlü yönü olan esnekliği feda etme riski taşır. Rehber'in tercihi, merkezi bir kurum yerine ortak ilkeler etrafında yakınlaşan çoğulcu bir uygulama alanıdır. Esnek hukuk formu da bu tercihle tutarlıdır. Bağlayıcı bir kodifikasyon, yöntem seçimi serbestisine ve egemenlik hassasiyetlerine takılacak, muhtemelen hiç kabul görmeyecekti. BM'nin yirmi birinci yüzyılda stratejik değişiklikleri benimseyerek süreçleri kolaylaştıran çeşitli rehber belgeler ortaya koyması, bu asgari müşterek zeminin bilinçli bir strateji olarak sürdürüldüğünü göstermektedir.

4. Rehberin Benimsediği Temel İlkelerin Normatif Yansımaları ve Uygulama Sorunları

4.1. Tarafların Rızası: Egemen Eşitlikle Uyum, Çok Aktörlü Çatışmalardaki Belirsizlik

Rehber'e göre arabuluculuk, etkili olabilmesi için tarafların rızasını gerektiren gönüllü bir süreçtir. Rıza olmaksızın tarafların iyi niyetle müzakere etmeleri beklenemez (UN, 2012). Rıza, arabuluculuğun tanımına içkin kurucu bir unsurdur (UN, 2012). Bu yönüyle ilke, uluslararası hukuka hâkim olan egemen eşitlik ve iç işlerine karışmama ilkeleriyle tam bir uyum içindedir. Tarafların üzerinde uzlaşmadığı hiçbir çözümün dayatılamaması güvencesi, arabuluculuğu egemenliğe en saygılı üçüncü taraf müdahalesi kılar. Rehber dahi bazı tarafların arabuluculuğu egemenliğe tehdit veya dış müdahale olarak algılayıp reddedebildiğini kaydeder (UN, 2012).

İlkenin uygulanması çok aktörlü çatışmalarda ciddi belirsizlikler barındırır. Böyle bir çatışmada tarafların bazıları rıza gösterirken bazıları göstermeyebilir ve arabulucu kısmi rızayla süreç başlatma açmazıyla karşılaşır ve verilen rıza her zaman tam bağlılığa da dönüşmez (UN, 2012). Bu halde rıza aşamalı şekilde verilebilir, gayriresmi kanallardan iletilebilir ve taraf içi bölünmeler halinde geri alınabilir (UN, 2012). Rehber bu dalgalanmayı yönetmek üzere arabulucuya "yeterli rıza" değerlendirmesi yapma görevi yükler. Değerlendirme, farklı kesimlerin analizine ve dışlanan tarafların süreci akamete uğratma potansiyelinin hesaba katılmasına dayanmalıdır (UN, 2012). Yeterli rıza kavramı, rızanın kimden ve hangi kapsamda alınacağı sorusunu nihai olarak arabulucunun takdirine bırakır. Devletlerarası uyuşmazlıklarda rızanın süjesi belliyken, silahlı grupların, bölünmüş muhalefetin ve dış destekçilerin iç içe geçtiği güncel çatışmalarda bu değerlendirme hukuki bir tespitten çıkıp siyasi bir muhakemeye dönüşür.

Suriye tecrübesi bu dönüşümün en çarpıcı örneğidir. İç savaşların uluslararasılaşması rızayı iki yoldan aşındırmaktadır. Bir yandan tarafları müzakereye sevk edecek karşılıklı zarar verici açmazın doğmasını engellemekte ve BM arabulucularının tarafsız algılanmasını güçleştirmekte, öte yandan arabulucuların kaldıraç gücünü azaltarak rızayı besleyecek araçları sınırlamaktadır (Hellmüller, 2022). 2012-2020 arasında Suriye için görevlendirilen dört özel elçinin ortak güçlüğü, tarafların sürdürülebilir rızasının temin edilememesi olmuştur (Hellmüller, 2022). Rızanın süjesi görünüşte çatışmanın taraflarıyken, rızanın fiilen oluşup oluşmayacağını çoğu kez dış destekçilerin tutumu belirlemektedir. Nihayet rıza, süreklilik arz eden bir şarttır. Mbeki'nin Zimbabve arabuluculuğunda, muhalefetin taraflılık gerekçesiyle çekilmesi yönündeki taleplerine rağmen görevde ısrar etmesi, arabuluculuğun rızai niteliğiyle bağdaşmayan bir tutum olarak eleştirilmiştir (Nathan, 2012). Rehber'in arabulucuya rızayı dönemsel olarak değerlendirme ve dalgalanmalara hazırlıklı olma görevi yüklemesi (UN, 2012), bu dinamik anlayışın metne yansımasıdır.

4.2. Tarafsızlık: Yan Tutmamak, Emredici Normlar ve Uluslararası Ceza Adaleti

Tarafsızlık, Rehber'in ifadesiyle arabuluculuğun köşe taşıdır. Taraflılık algısı çözüme yönelik ilerlemeyi zedeleyebilir. Arabulucu dengeli bir süreç yürütmeli ve sonuçta maddi bir menfaati bulunmamalıdır (UN, 2012). Tarafsızlığın başarılı bir arabuluculuk süreci olmazsa olmaz unsur olduğu klasik çalışmalarından bu yana bilinmektedir (Bercovitch ve Jackson, 2009). Genel Sekreterlik makamının arabuluculuk alanındaki itibarı da algılanan nesnelliğine, ihtiyatına ve bağımsızlığına dayanır (Bercovitch ve Jackson, 2009).

Rehber'in bu ilkeye kazandırdığı asıl kavramsal açılım, tarafsızlık ile yansızlık ayrımıdır. Tarafsızlık yan tutmamakla eş anlamlı değildir. Bir arabulucu ve özellikle BM arabulucusu belirli evrensel ilkeleri ve değerleri gözetmekle görevlidir ve bunları taraflara açıkça bildirmesi gerekebilir (UN, 2012). Arabulucu taraflar arasında eşit mesafede durur, fakat uluslararası hukukun temel değerleri karşısında kayıtsız kalamaz. BM arabulucuları BM Şartı, ilgili Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul kararları ile uluslararası insancıl hukuk, insan hakları ve mülteci hukuku ve uygulanabilir olduğu ölçüde Roma Statüsü dahil uluslararası ceza hukukundan oluşan çerçeve içinde çalışır ve hukukla tutarlılık sürecin meşruiyetini ve anlaşmanın kalıcılığını pekiştirir (UN, 2012).

İlkenin asıl sınandığı alan, emredici normların (jus cogens kurallar) ihlal edildiği durumlardır. 1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 53. maddesinde varlığı düzenlenen bu normlar, arabuluculuk bağlamında tüm taraflar için ilke olarak müzakere edilemez çekirdeği oluşturur (Holper ve Kirchhoff, 2020). Çatışma sonrası kurulacak düzen ırk ayrımcılığına, köleliğe veya işkenceye cevaz veremez; soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları bakımından kovuşturma yükümlülüğü saklıdır (Holper ve Kirchhoff, 2020). Rehber bu hususta açık bir sınır çizmektedir. Arabulucular, soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve ağır insan hakları ihlalleri için af öngören anlaşmaları onaylayamayacaklarını açıkça ortaya koymak zorundadır (UN, 2012). Belge ayrıca, ortaya çıkan çözümün uluslararası hukuki yükümlülüklerle bağdaşmaması halinde arabulucunun süreçten çekilme seçeneğini muhafaza etmesini ister (UN, 2012). Kanaatimizce bu iki hüküm, Rehber'de örtük bir normlar sıralamasının varlığına işaret eden en güçlü delildir. Uluslararası hukukun emredici kuralları (jus cogens kurallar), tarafların rızasından ve sürecin devamlılığından önce gelir.

Uluslararası ceza adaletiyle ilişki ise daha çetrefildir. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin tutuklama emirleri, yaptırım rejimleri ve terörle mücadele politikaları, bazı tarafların sürece dahil edilme biçimini doğrudan etkiler (UN, 2012). Rehber, Mahkeme'nin hakkında tutuklama emri çıkardığı aktörlerle temasın sürecin gerektirdiğiyle sınırlı tutulmasını öngörür (UN, 2012) ve yargısal yaklaşımların zamanlaması ile sıralamasının taraflarla

birlikte araştırılmasını önerir (UN, 2012). Ne var ki bu formül, tutuklama emrinin muhatabının müzakere masasının vazgeçilmez unsuru olduğu durumlardaki açmaza kesin bir çözüm sunmaz. Tarafsızlık arabulucunun ilgili tüm aktörlerle konuşabilmesini gerektirirken (UN, 2012), uluslararası ceza adaleti bu temasın kapsamını daraltmakta ve somut olaydaki değerlendirme yetkisi yine arabulucuya kalmaktadır. Tarafsızlığın algıya dayalı kırılganlığı da unutulmamalıdır. Suriye sürecinde arabuluculuğun kimlik inşasıyla iç içe geçmesi, tarafsızlık algısının tarafların kimlik iddialarından etkilenebildiğini göstermiştir (Clowry, 2022). Rehber bu kırılganlığa karşı arabulucuya, dış aktörlerden tarafsızlığı gölgeleyecek koşullu destek kabul etmeme ve dengeli yaklaşımı sürdüremeyeceğini hissettiğinde görevi devretme yükümlülüğü getirir (UN, 2012). Görev devri, tarafsızlığı arabulucunun şahsi erdemi olmaktan çıkarıp sürecin yapısal güvencesi haline getirir.

4.3. Kapsayıcılık: Meşruiyet Beklentisi ve Uygulamadaki Sınırlar

Kapsayıcılık, tarafların ve diğer paydaşların görüş ve ihtiyaçlarının sürece ve sonuca hangi ölçüde ve ne şekilde yansıtıldığını ifade eder (UN, 2012). Kapsayıcı bir süreç çatışmanın kökenindeki sebeplere inme ihtimalini yükseltir. Anlaşmanın meşruiyetini ve ulusal sahiplenilmesini artırır, dışlanan aktörlerin süreci baltalama riskini azaltır (UN, 2012). Rehber'in uyarısı ise düşündürücüdür: tarafların kamuoyunu temsil ettiği varsayılamaz ve yalnızca silahlı gruplarla yürütülen arabuluculuk, şiddetin ödüllendirildiği mesajını vererek başkalarını masada yer edinmek için silaha sarılmaya teşvik edebilir (UN, 2012). Sivil toplum meşruiyetin artırılmasında kritik bir müttefiktir; topluluk düzeyinde barışın emekçisi olan kadın gruplarının üst düzey süreçle ilişkilendirilmesi de belgenin açık talepleri arasındadır (UN, 2012).

Kapsayıcılık bugün moda bir kavram olmaktan çıkıp bir politika normuna dönüşmüştür (Pring, 2023) ve bu dönüşümün uluslararası dayanağı Rehber'dir (Hellmüller, 2024). Güncel araştırmalar, kapsayıcılık ile etkinlik arasındaki bağın sanıldığı kadar doğrusal olmadığını göstermektedir. Suriye'deki BM arabuluculuğuna ilişkin bir inceleme, arabulucuların kapsayıcılığı gerekçelendirmek için başvurduğu meşruiyet, güçlendirme ve ilişkilerin dönüştürülmesi gerekçelerinin sivil toplumca her zaman paylaşılmayan varsayımlara dayandığını, katılımın belirli koşullarda meşruiyeti azaltabildiğini, sivil toplumu güçsüzleştirebildiğini ve çatışma hatlarını derinleştirebildiğini ortaya koymuştur (Hellmüller, 2024). Güney Sudan tecrübesi ise engellerin yalnızca silahlı tarafların direncinden ibaret olmadığını gösterir. Sivil toplumun kendi içindeki bölünmeler çatışan taraflar arasındaki ayrışmaları yeniden üretebilmekte ve rıza ile hayatların korunması normları, silahlı taraflara sivil toplum karşısında öncelik tanıyarak arabulucunun elini

bağlamaktadır (Pring, 2023). Bu tespit, Rehber'in ilkeleri arasındaki zımni çatışmayı görünür kılar. Rıza silahlı tarafların iradesine üstünlük tanırken, kapsayıcılık bu iradeyi aşan bir katılım beklentisi yaratır.

Rehber bu çatışmayı esnek formüllerle yönetmeye çalışır. Kapsayıcı süreç, tüm paydaşların resmi müzakerelere doğrudan katılmasını gerektirmez. Tarafların ve paydaşların etkileşimini kolaylaştıran mekanizmalar yeterlidir (UN, 2012). Ateşkes müzakereleri gibi tarafların güvenliklerinin tehlikeye girebileceği evrelerde daha dar bir diyalog uygundur (UN, 2012). İstişare tabanı genişledikçe süreç karmaşıklaşır; toplumsal hareketler ve gençlik grupları gibi belirgin önderlikten yoksun kesimlerin dahil edilmesi ayrıca güçtür (UN, 2012). Bu yüzden arabulucu, sürecin başlaması için gereken kapsayıcılık düzeyi ile kalıcı barış için gereken düzeyi ayrı ayrı tespit etmelidir (UN, 2012). 2020 tarihli Sudan Barış Anlaşması'na giden süreçte marjinalleştirilmiş toplulukların ve isyancı grupların müzakerelerde söz sahibi kılınması, kapsayıcı diyaloğun anlaşmaların sürdürülebilirliğine katkısını teyit eden güncel bir örnektir (Banda, 2024).

4.4. Ulusal Sahiplenme: Meşruiyetin Yerelleşmesi ve Dış Destek Paradoksu

Ulusal sahiplenme, tarafların ve geniş anlamda toplumun süreci, anlaşmaları ve uygulamayı benimsemesidir. Zira çatışmanın yükünü çeken topluluklardır ve barışçıl bir gelecek için çalışacak olan toplumun bütünüdür (UN, 2012). Çözümler dışarıdan dayatılamaz. Arabulucu fikirlerin üretilmesine yardımcı olabilir, fakat nihai tercih taraflara aittir (UN, 2012). İlke bu yönüyle iç işlerine karışmama ilkesinin barış süreçlerindeki izdüşümüdür.

Uygulama bu hususta iki yapısal güçlükle karşılaşır. İlki sahiplenmenin süjesidir. Dışarıdan gelen arabulucu için kimin sahiplenmesinin gerekli olduğunu tespit etmek ve sahiplenmeyi iktidar sahiplerinin ötesine taşımak kolay değildir. Tarafların ve sivil toplumun müzakere kapasitelerinin güçlendirilmesi gerekebilir (UN, 2012). Rehber, sürecin kapsayıcılık derecesinin sahiplenmenin derinliğini doğrudan etkilediğini kabul ederek iki ilke arasında işlevsel bir bağ kurar (UN, 2012). İkinci güçlük, yerellik ile evrensellik arasındaki dengedir. Sahiplenme, süreçlerin yerel kültürlere ve normlara uyarlanmasını gerektirir fakat bu uyarlama uluslararası hukukun ve normatif çerçevelerin gözetilmesi kaydına bağlanmıştır (UN, 2012). Yerelliğe verilen değer, uluslararası hukukun asgari standartlarına tabidir.

İlkenin en çetrefil boyutu dış destek paradoksudur. Anlaşmaların uygulanması çoğu kez dış desteğe muhtaçtır; ne var ki dış yardıma aşırı bağımlılık, bizzat ulusal sahiplenmeyi zayıflatabilir (UN, 2012). Rehber bu paradoksu, sürecin gerçekçi olmayan dış takvimlerden ve bağdaşmayan gündemlerden korunması ve tarafların sahiplenme ile uluslararası destek

arasında denge kurmaya yöneltilmesi tavsiyeleriyle karşılar (UN, 2012). Sudan tecrübesi bu dengenin uygulamadaki görünümüne ışık tutar. Uluslararası arabuluculuk mali kaynak, teknik yardım ve müzakere platformu sağlayarak uzlaşmayı kolaylaştırmış, dış etki ile yerel dinamiklerin etkileşimi anlaşmayı şekillendirmiştir (Banda, 2024). Kanaatimizce ulusal sahiplenme, Rehber'in ilkeler kataloğunda meşruiyet ile etkinlik arasındaki köprüdür. Sahiplenilmeyen bir anlaşma, hukuken kusursuz olsa dahi toplumsal karşılığından yoksun kaldığı için kalıcı barış üretemez.

4.5. İlkeler Arası Hiyerarşi Sorunu

Rehber'in sekiz esasının her biri kendi başına savunulabilir fakat sorun bunların bir arada uygulanması gereken somut durumlarda ortaya çıkar. Belgenin uygulamaya dönük en önemli zaafı, ilkeler arasında öncelik sıralaması öngörmemesidir. İlkelerin tanımlanmamış hiyerarşik sıralaması pratik zorunluluklara verilmiş bir tavizdir. Rehber, hangi ilkelerin arabuluculuğun kurucu asgari şartlarını güvence altına aldığını ve norm değerlendirmesine hangisine üstünlük tanınacağını belirlemez (Holper ve Kirchhoff, 2020). Nitekim en yerleşik normların dahi arabulucular için pratik bir yol gösterici olarak gerektiği gibi işlemediği tespit edilmekte ve bunun üç sebebinin olduğu iddia edilmektedir. Bunlar, normatif çerçevelere ilişkin bilgi eksikliği, norm çatışmalarının önceden saptanamaması ve kalan ikilemlerin sistematik biçimde yönetilememesidir (Holper ve Kirchhoff, 2020). Rıza ile kapsayıcılık, tarafsızlık ile ceza adaleti, sahiplenme ile dış destek arasındaki çatışmalar, teknik bilgiyle aşılacak arızi sorunlar değil, faaliyetin yapısal nitelikleridir. Bu nedenle literatürde, ikilemlerin sistematik yönetimine ilişkin bir metodolojinin geliştirilmesi önerilmektedir (Holper ve Kirchhoff, 2020). Barış arabuluculuğuna uygulanan çerçevenin birden çok normatif düzeyi bir arada barındırması karşısında, yeknesak bir düzenleyici çerçeve fikri zaten savunulamaz durumdadır (Holper ve Kirchhoff, 2020). İlkelerin gönüllülük, gizlilik ve arabulucunun tarafsızlığı gibi unsurlarla ulusal hukuk düzenlerine nüfuz ettiği (Deineha, 2022) ve BM ilkelerinin ulusal arabuluculuk tartışmalarında dahi görünür olduğu (Çalık, 2026) dikkate alındığında, belirsizliğin etkisi uluslararası düzlemle sınırlı da değildir.

Bununla birlikte Rehber'de hiyerarşiye ilişkin ipuçları büsbütün yok değildir. Af yasağına ilişkin açık hüküm (UN, 2012) ile uluslararası hukuka aykırı çözümlerden çekilme gereği (UN, 2012), emredici kuralların (Jus Cogens Kurallar) diğer tüm ilkelere üstün tutulduğunu gösterir. Buna karşılık rıza, tarafsızlık, kapsayıcılık ve ulusal sahiplenme arasındaki sıralama açık bırakılmıştır. Kanaatimizce bu dört ilke arasında işlevsel bir ayrım mümkündür. Rıza kurucu şarttır. Literatürde ifade edildiği üzere, rıza gibi kurucu ilkeler izlenmediğinde yürütülen usul, Rehber'de kodifiye edilen arabuluculuğu değil, başka bir

diplomatik aracı temsil eder (Holper ve Kirchhoff, 2020). Tarafsızlık sürecin meşruiyetine ilişkin yapısal güvencedir. Kapsayıcılık ve ulusal sahiplenme ise sonucun kalıcılığına hizmet eden nitelikli standartlardır. Bu ayrımın metne işlenmesi, ilkelerin bağlayıcılık dereceleri arasındaki farkı görünür kılacak ve uygulayıcıya somut olaydaki tartımda yol gösterecektir. Rehber'in her durumun farklı ele alınması gerektiğini ve nihai belirleyicinin tarafların siyasi iradesi olduğunu kabul etmesi (UN, 2012), katı bir hiyerarşinin belgenin ruhuyla bağdaşmayacağını gösterir; fakat işlevsel bir sıralama, esnekliği feda etmeden belirliliği artırabilir.

5. Sonuç

Bu çalışmada Rehber'in uluslararası kamu hukukundaki konumu üç düzlemde değerlendirilmiştir. Varılan tespitler şöyle özetlenebilir:

İlk olarak, barışçıl çözüm yükümlülüğü BM Şartı'yla tesis edilmiş, Dostane İlişkiler ve Manila Bildirileriyle geliştirilerek örf ve âdet hukuku değeri kazanmıştır. Yöntem seçimi serbestisiyle yumuşatılan bu yükümlülüğün fiilen işlerliği, seçilen yöntemlerin etkinliğine bağlıdır. BM Şartı, en sık başvurulan üçüncü taraf yöntemi olan arabuluculuğu yalnızca ismen anmakla yetinmiş; Rehber, yöntemin icra biçimine standartlar getirmek suretiyle bu soyut yükümlülüğün içini dolduran bir işlev üstlenmiştir.

İkinci olarak, Rehber bağlayıcı bir andlaşma değildir. BM Genel Kurul rezolüsyonu ile Rehberin kabul edilmesi aslında bu metne bir andlaşma niteliği kazandırma yönünde devletlerin iradesinin olmadığını gösterir. Buna rağmen Rehber, barış arabuluculuğunun usuli esnek hukuku olarak alanın en kapsamlı normatif kodifikasyonudur. İhlali yaptırıma bağlanmamakla birlikte mesleki camiada gerekçelendirme yükü doğuran, bölgesel örgütlerce kendi düzenlemelerine aktarılan ve arabuluculuğun meşruiyetinin tartıldığı bir mihenk taşı işlevi görmektedir. Ayrıca Rehber, esnek hukukun karakteristik etki biçimini sergilemekte ve BM'nin bünyesinde yer alması ona normatif ağırlık kazandırmaktadır. Bu itibarla Rehber, barışçıl çözüm yükümlülüğünü kurumsal düzlemde içkin hale getiren ve arabuluculuğu profesyonelleştiren bir belge niteliğindedir.

Üçüncü olarak, Rehber'deki ilkelerin her biri uluslararası hukukun yerleşik ilkeleriyle uyumlu bir çıkış noktasına sahip olmakla birlikte uygulamada belirsizlik üretmektedir. Rıza, egemen eşitlikle uyumludur fakat uluslararasılaşmış çatışmalarda yeterli rıza değerlendirmesi siyasi bir muhakemeye dönüşmektedir. Tarafsızlık, yansızlıktan ayrılarak evrensel değerlere bağlılıkla uzlaştırılmıştır ancak ceza adaletiyle ilişkisinde çözümsüz alanlar barındırmaktadır. Kapsayıcılık ve ulusal sahiplenme, meşruiyeti ve kalıcılığı

güçlendirme vaadi taşımakta fakat sivil toplumun iç bölünmeleri, etkinlik kaygıları ve dış destek paradoksuyla sınanmaktadır. Arabuluculuğun hukukun üstünlüğünü tahkim eden bir çerçeve mi, yoksa güç dengelerini yöneten teknik bir süreç mi olduğu sorusunun cevabı bu tabloda ikisinin arasında durmaktadır. Rehber arabuluculuğu hukukun üstünlüğü yönünde çeken bir çerçeve kurmuş, fakat çerçevenin taşıyıcı unsurları arasındaki ilişkiyi belirsiz bırakmıştır.

Bu tespitlerden dört öneri doğmaktadır. Birincisi, ilkeler arasındaki işlevsel farklılaşma metinleştirilmelidir. Emredici normlara uygunluk mutlak sınır, rıza kurucu şart, tarafsızlık yapısal güvence, kapsayıcılık ve ulusal sahiplenme ise kalıcılığa hizmet eden nitelikli standartlar olarak sıralanmalıdır. İkincisi, yeterli rıza değerlendirmesinin ölçütleri şeffaflaştırılmalı ve arabulucuya takdirini gerekçelendirme yükümlülüğü getirilmelidir. Üçüncüsü, literatürde önerilen ikilem yönetimi metodolojisi Rehber'in gelecekteki güncellemelerine dahil edilmelidir. Dördüncüsü, Rehber'in BM Genel Kurul tarafından periyodik olarak gözden geçirilip uygulama tecrübesi ışığında teyit edilmesi, esnek hukuktan yerleşik uygulamaya uzanan olgunlaşmayı hızlandıracaktır.

Nihai değerlendirmede Rehber, uluslararası hukukun en eski yükümlülüklerinden birine çağdaş çatışmaların gerçekliğinde işlerlik kazandırma çabasının ürünüdür. Esnek hukuk formunda kalması bir zaaf değil, geniş kabulünün ön şartıdır. Asıl mesele bu formun içindeki normatif yapının tutarlılığıdır. Hiyerarşik belirsizlikler giderildiğinde Rehber, arabulucular için bir el kitabı olmanın ötesine geçecek ve barışçıl çözüm yükümlülüğünün ifasında devletlere ve uluslararası topluma yol gösteren gerçek bir normatif çerçeve düzeyine yükselecektir.

Kaynaklar

Aksar, Y. (2019). *Teoride ve uygulamada uluslararası hukuk II* (5. bs.). Seçkin Yayıncılık.

Banda, J. H. K. (2024). The role of international mediation in resolving governmental conflicts: Lessons from the Sudan Peace Agreement. Journal of Political Science and International Relations Studies, 1(1), 20–25. https://doi.org/10.61784/jpsr3005

Bektaş, S. (2026). Birleşmiş Milletler Etkin Arabuluculuk Rehberi'nin uluslararası kamu hukukundaki konumu: Esnek hukuk niteliği, normatif yansımaları ve etkinliğine ilişkin bir değerlendirme. A. Yeşilırmak, Y. Bozkurt Gümrükçüoğlu, G. A. Yakacak, Ö. F. Kafalı, A. Güldağı ve H. Y. Kol (Ed.), *Arabuluculuğun Geleceği III Sempozyumu bildiri özet kitabı* içinde (ss. 85–89). İbn Haldun Üniversitesi Yayınları.

Bercovitch, J. ve Jackson, R. D. W. (2009). *Conflict resolution in the twenty-first century: Principles, methods, and approaches*. University of Michigan Press.

Birleşmiş Milletler. (2012). Birleşmiş Milletler etkin arabuluculuk rehberi (T.C. Dışişleri Bakanlığı, Çev.). https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/uyusmazliklarin-cozumu-ve-arabuluculuk/Ek-1-BM_Etkin_Arabuluculuk_Rehberi_Turkce.pdf

Clowry, S. (2022). Mediation, identity construction and legitimacy: Reimagining the Syrian nation through third-party peacemaking. *Nations and Nationalism*, 28, 194-210. https://doi.org/10.1111/nana.12789

Çalık, A. K. (2026). İşçi-işveren uyuşmazlıklarında arabuluculuk sürecinin usul güvenceleri ve insan hakları boyutu. A. Yeşilırmak, Y. Bozkurt Gümrükçüoğlu, G. A. Yakacak, Ö. F. Kafalı, A. Güldağı ve H. Y. Kol (Ed.), *Arabuluculuğun Geleceği III Sempozyumu bildiri özet kitabı* içinde (ss. 277-280). İbn Haldun Üniversitesi Yayınları.

Deineha, M. (2022). Mediation as an alternative method of dispute resolution: International and national practices in legal regulation. *Law. Human. Environment*, 13(4), 16-25. https://doi.org/10.31548/law2022.04.002

Dost, S. (2019). Uluslararası hukukta bağlayıcı olmayan hukuk. *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 14(173-174), 35-74.

Eren, M. Y. (2014). Uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde arabuluculuk yöntemi [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi.

Gashparova, V. (2023). Towards institutionalizing international mediation. *Lex Electronica*, 28(5), 317-340. https://doi.org/10.7202/1109114ar

Hellmüller, S. (2022). The challenge of forging consent to UN mediation processes in internationalized civil wars: The case of Syria. *International Negotiation*, 27(1), 103-130. https://doi.org/10.1163/15718069-bja10013

Hellmüller, S. (2024). Broadening perspectives on inclusive peacemaking: The case of the UN mediation in Syria. *Third World Quarterly,* 45(5), 963-980. https://doi.org/10.1080/01436597.2023.2299802

Hellmüller, S. ve Wählisch, M. (2022). Reflecting about the past, present, and future of UN mediation. *International Negotiation,* 27(1), 1-9. https://doi.org/10.1163/15718069-bja10055

Holper, A. ve Kirchhoff, L. (2020). (Dys-)functions and potentials of norms as a guidance system for peace mediators. *Swiss Political Science Review,* 26(4), 384-406. https://doi.org/10.1111/spsr.12421

Kłos, P. (2020). Mediation in the legal system of the United Nations. *Studia Iuridica Lublinensia*, 29(4), 101-116. https://doi.org/10.17951/sil.2020.29.4.101-116

Lanz, D. ve Gasser, R. (2013). *A crowded field: Competition and coordination in international peace mediation* (Mediation Arguments No. 2). Centre for Mediation in Africa, University of Pretoria. http://hdl.handle.net/2263/21679

Meray, S. L. (1965). *Devletler hukukuna* giriş (Cilt 2, 3. bası). Ankara Üniversitesi Basımevi.

Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), 1986 I.C.J. 14 (June 27). https://www.icj-cij.org/case/70

Mohamed, A. F. (2024). Peaceful settlement of international disputes. *International Journal for Multidisciplinary Research,* 6(1), 1-8. https://doi.org/10.36948/ijfmr.2024.v06i01.11586

Nathan, L. (2012). *Community of insecurity: SADC's struggle for peace and security in Southern Africa.* Ashgate.

Pazarcı, H. (2020). *Uluslararası hukuk dersleri: 4. kitap* (Gözden geçirilmiş 4. baskı). Turhan Kitabevi.

Pring, J. (2023). The other side of resistance: Challenges to inclusivity within civil society and the limits of international peace mediation. *Cooperation and Conflict*, 58(2), 194–210. https://doi.org/10.1177/00108367221137183

Roucounas, E. (2008). *Manila Declaration on the Peaceful Settlement of International Disputes*. United Nations Audiovisual Library of International Law. https://legal.un.org/avl/ha/mdpsid/mdpsid.html

Tuffuor, K. A., Korantema, S. ve Yin, E. T. (2024). International law and the peaceful settlement of disputes. *UCC Law Journal,* 4(1), 42–92. https://doi.org/10.47963/ucclj.v4i1.1547

United Nations General Assembly. (1970, October 24). *Declaration on principles of international law concerning friendly relations and co-operation among states in accordance with the Charter of the United Nations* (A/RES/2625(XXV)). United Nations. https://treaties.un.org/doc/source/docs/A_RES_2625-Eng.pdf

United Nations General Assembly. (1982, November 15). *Manila Declaration on the peaceful settlement of international disputes* (A/RES/37/10). United Nations. https://peacemaker.un.org/en/documents/ares3710-manila-declaration-peaceful-settlement-disputes-1

United Nations. (2012). *United Nations guidance for effective mediation*. https://digitallibrary.un.org/record/4026222/files/1387704EN.pdf

Zaman, H. (2020). *Flouting international law: The future of international mediation*. SSRN Electronic Journal. https://doi.org/10.2139/ssrn.3595827